

ÖZET

Gerontoloji, yaşlılık ve yaşlanma olgularını çeşitli perspektiflerden inceleyen bilim kolu olarak çeşitli kollara ayrılmaktadır. Türkiye, Sosyal Gerontoloji kavramıyla 2005 ve 2006 yıllarında Antalya'da düzenlenen Uluslararası Sosyal ve Uygulamalı Gerontoloji sempozyumlarıyla tanıştı. Gelecekte kendisinden sıkça söz ettireceği anlaşılan Sosyal Gerontoloji ve görevleri üzerine kısa bilgiler sunarak, bu ilginç bilim kolunu biraz daha yakından tanıtmaya çalışacak ve perspektifinin ne kadar geniş olduğunu ortaya koymaya çalışacağım.

Anahtar sözcükler: Gerontoloji, sosyal gerontoloji, yaşlılık, yaşlanma

ABSTRACT

As a science which analyzes old age and phenomena of aging from different perspectives, Gerontology is divided into several parts. Turkey met the concept of "Social Gerontology" with International Social and Applied Gerontology Symposiums, which were held in Antalya in 2005 and 2006. This paper aims to give brief information about the science, which will be debated more commonly in the future, and its missions and to show the broad a perspective it encompasses..

Key words: Gerontology, social gerontology, aging, old age

SOSYAL GERONTOLOJİ VE GÖREVLERİ

SOCIAL GERONTOLOGY AND ITS MISSIONS

Dr. Asuman KOÇMAN

GİRİŞ

Gençlik ideolojisinin var hızıyla gelişmesini sürdürdüğü bir dönemde, yaşlılarla sosyolojik perspektiften ilgilenmenin anlamı nerede? Yaşlılar, toplumda öznel bir grup mudur ki on-

lar için ayrı bir sosyolojik perspektif açalım?

Sosyal Gerontoloji, çeşitli sebeplerden ötürü yaşlılara ilgi duymaktadır. Sosyolojik açıdan bakıldığında yaşlılar ilginç görünümler sunmaktadır, çünkü toplumsal konumları diğer gruplardan belirgin farklılıklar gösteriyor. Örneğin önceden belirlenmiş bir yaşa eriştiklerinde çalışma yaşamından emekli olarak ayrılıyorlar, değişen aile yapıları içinde yaşıyorlar (Tüpkör, 1988:199), bakıma muhtaç hale geldiklerinde başkalarının yardım ve desteğine bağımlı oluyorlar (Geuß, 1990) veya kurumsal desteklere ihtiyaç duyuyorlar (BMFSFJ, 1996).

Bireysel ve Sosyal Olgu: Yaşlılık

İnsanların yaşlılıkları, sosyal koşullar arasındaki benzerliklere rağmen, büyük bir bireysellik gösteriyor. Bedensel yaşlılık, psikososyal yaşlılıktan daha hızlı gelişebiliyor. Bedensel açıdan şikâyetleri olan insanlar, psikik açıdan sadece dorukta olmakla kalmayıp, daha da gelişme olanaklarına sahip olabiliyorlar. Bu yüzden sadece "yaşlılık normlarıyla" değil, "yaşlılık formlarıyla" da ilgilenmek gerekiyor (Bkz. Lehr, 2000: 5).

Bireysel yaşlanma süreci başarılı geçen insanlar (Howe, 1988), biyolojik yaşlılığı, maziye bakarak olumsuz duygulara kapılmadan yaşayabiliyorlar. Biyolojik kayıpların belirlendiği

sınırlılıklarını, olumlu düşünce ve duygularla aşabiliyorlar. Yaşlılığın, avantajlarıyla, olası dezavantajları arasında sağlıklı bir denge kurulabiliyorlar.

Yaşlılar, sıkı aile ilişkileri içerisinde yaşayabilirler, aile içinde veya toplumda önemli fonksiyonlar üstlenebilirler. Yaşlılar pratik, verimsel, kreatif, yaşam krizlerinin üstesinden gelmede veya problem çözümlerinde ve sosyal yeterlilik gibi alanlarda sahip oldukları yeterlilikleriyle dikkat çekiyorlar (Hakse, 1988).

Bazı insanlar yaşlılığı, bezginlik ve hayaî kırıklığı olarak yaşayabiliyorlar. Bunların bireysel yaşam bilançolarında, ulaşılamayan hedefler ağırlık kazanıyor. Yaşlılık, bu insanlar için sosyal yaşama katılabilmek açısından en son engel olarak algılanıyor. Yaşlıların bazıları bedensel yönden herhangi bir şikâyetleri olmadığı, kendilerini zinde ve sağlam hissettikleri halde, yaşlılığı sosyal izolasyon ve dışlanma olarak yaşıyorlar.

Yaşlılık, bir taraftan bireysel bir olgudur. Fötal safhada başlayıp ölüncüye dek devam eden, yaşamın tümünü kapsayan süreçlerle bağlantılıdır veya evrimsel süreçlerle bağlantıları tespit edilmiştir (Dandekar, 1999; Viidik, 2003).

Diğer taraftan sosyal bir olgudur. Çünkü yaşlandıkça insandan toplumsal beklentiler değişmekte, sos-

yal fırsatları azalmakta ve kişisel ilişki ağı, örneğin emekliye ayrılınca veya çevresindekilerin ölümü nedeniyle, seyrekleşmektedir (Prisching, 2003).

Yaşlı insanlar bugünkü durumlarına, bir taraftan bireysel, diğer taraftan sosyal gelişmeler sonucunda ulaştılar. Sosyolojik görüntülerini kavrayabilmek için, sosyal yaşam hikayelerini, gelecekle ilgili umutlarını, planlarını, korkularını ve kaygılarını bilmek gerekiyor (Voges, 1987).

Yaşlılar, gençlik ve olgunluk çağlarında öğrendikleri değer ilkeleri ve sistemlerine sadık kalan eğilimler gösteriyorlar. İçselleştirdikleri, alışkanlık haline gelen değerlerden vazgeçmeleri zor oluyor. Fakat çevrelerindeki dünya daha hızlı değiştiğinden, yeni olanı anlayamamakta, anlamakta zorluk çekmekte ve uyum sağlama sorunlarıyla karşı karşıya kalabiliyorlar. Böylece birçoğunda kabuğuna çekilme eğilimlerine de rastlanıyor.

Kuşakların birbirinden belirgin farklılıklar gösteren biyografik süreçlerine dikkat çekilirken, diğer taraftan, buna rağmen biyografiler, kurumsallaştırılmış biyografik dokular şeklinde ele alınınca aralarındaki benzerlikler dikkat çekiyor. Bu yüzden toplumsal ve biyografik süreçlerin analitik incelemeleri yapılırken, strüktürel ve biyografik rezervleri birbirinden ayırmak gerekiyor. Strüktürel rezervler-

de, piyasanın arz-talep olguları ve sosyal çevrede kabul görmek ve yaşam olaylarının üstesinden gelmede kullanılan stratejiler önem kazanıyor. Biyografik rezervlerde, bir taraftan atfedilen ve elde edilen bireysel kazançlar, diğer taraftan yaşam olaylarının meydana geldikleri anlarda, yaşam tecrübelerinin değerlendirilmesi ve kullanılması önem kazanıyor (Hoerning, 1987: 254). Dolayısıyla yaşlılar, toplum açısından sadece bir yük değil, aynı zamanda bir öğretici faktör olarak karşımıza çıkıyor.

Sosyal Gerontolojinin Türkiye Açısından Önemi

Ülkemizde ortalama yaşama süresi düzenli şekilde yükseliş göstererek bugün 72 yıla ulaştı (DİE 2005). Ortalama yaşam süresinin uzaması açısından Tıp, büyük katkılar sağlamıştır ve henüz çalışmaları sona ermemiştir. İnsanın 110 – 120 yıl olarak hesaplanan doğal yaşam süresinin (Prahl ve Schroeter, 1996: 99) sınırlarına erişmek için tıbbi çalışmalar devam etmektedir.

Ama yaşlılık döneminin şekillendirilmesinde gerekli olan sosyal, ekolojik ve ekonomik şartlar, Türkiye’de aynı ölçüde gelişme göstermedi. Toplumumuzun, demografik yaşlanmanın getirdiği masrafları, özellikle sağlık ve bakım ile ilgili olanları taşıyabilmesi, yeni finans konseptlerinin geliştirilmesi veya mevcut olanların devreye sokulmasıyla bağlantılı olacaktır.

Örneğin "Bakım Sigortası" (Hesse-Schiller, 1996), "Ekoloji-Vergisi" veya "bireysel emeklilik" gibi başka ülkelerde uygulanan konseptlerin Türkiye'de de denenmeleri gerekiyor.

Sosyal Gerontoloji, toplumsal yaşlanma olgusunun yarattığı problemlere çözümler getirmeye çalışırken, yaşlılık ve yaşlanma olgularıyla ilgili toplumsal ve politik tartışmalara eleştirel yaklaşımlarla refakat etmek görevini üstlenmek zorundadır (Klie ve Schmidt, 2000; Ritter ve Hohmeier, 1999). Ancak bu şekilde demografik yaşlanma olgusunun sosyal sebepleri ve sonuçları, avantaj ve dezavantajları algılanabilir ve yaşlıların topluma katılımı sağlanabilir.

Sosyal Gerontolojinin temel görevi yaşlı insanların yaşam koşulları hakkında soru sormak, bunları cevaplandırırken toplumsal olanakları, gereklilikleri tanımlamak ve öneriler sunmaktır (Backes, 2001).

Sosyolojik perspektifte yaşlı insanlar beklenti ve ihtiyaçlarıyla en az genç kuşaklar kadar heterojen bir görünüm sunuyorlar. Yaşlanmanın da çeşitli biçimleri var. Şimdiye kadar 100'ün üzerinde yaşlanma stili keşfedilmiştir (Lehr ve Thomae: 1987; Howe, 1988; Lehr, 2000; Backes, 2001).

Türkiye'de yaşlı sayısı ve nüfustaki oranları hızla büyüyor. İstatistiksel

verilerin analizlerine dayanan öngörüler, "tsunami" etkisi yaratacak yaşlılık dalgasına dayanacak güçte bir sosyal güvenlik sistemine ihtiyacımız olacağını gösteriyor (Tufan, 2003; Tufan, 2006; Tufan, 2007).

Yaşlılar Haftası sebebiyle televizyon kanallarından birinde, yaşlılıkta görme problemleri üzerine açıklamalarda bulunan bir hekimimiz, güzel bir benzetme yaparak, görme sinirinin beyne giden bir kablo gibi işlediğini belirtti. İnsanların yaşlandıkça görme duyularında meydana gelen kayıplar, dünyayı algılamada sorunlar yaratabilir.

Fakat "genç nüfus" özelliğine sahip toplumların, demografik yaşlanmayı algılamakta zorluk çektikleri tecrübesi de edinilmiştir. Anlaşılan toplum ne kadar genç ise gözden beyne giden "kablo" o kadar daha kötü işliyor.

İstatistiksel bulgular, yaşlıların problemlerine çözüm girişimlerinde çok önemli olmakla birlikte, direkt olarak kullanılamazlar. Yaşlanan ve yaşlı insanlar hakkında, ancak kaba bir resim çizmemize yardım edebilirler. Demografik yaşlanmadan kaynaklanan bireysel, psikolojik ve toplumsal problemlerin üstesinden gelebilmeniz için "resmin" detaylarını çizmek gerekiyor. Leopold Rosenmayr'ın (1998) dediği gibi toplumda meydana gelen yapısal değişimler anlaşılmasın, yaşlıların sosyal, ekonomik,

kültürel pozisyonlarını anlamak mümkün olmuyor. Sosyal Gerontoloji, çizmek zorunda olduğumuz detaylı resmin fırçası gibidir. Onu kullanacak ressamalara, gerontologlara, ülkemizin acilen ihtiyacı vardır.

KAYNAKÇA

Backes, G. (2001) "Lebenslagen und Altersformen von Frauen und Männern in den neuen und alten Bundesländern", Pp. 13 – 116 in *Deutsches Zentrum für Altersfragen – Expertisen zum dritten Altenbericht der Bundesregierung*, Opladen, Leske + Budrich Verlag.

Borscheid, B, Bausinger, H., Rosenmayr, L. et.al. (1998), *Die Gesellschaft braucht die Alten*, Opladen.

Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. 1996. *Hilfe- und Pflegebedürftige in privaten Haushalten. Endbericht. Schriftenreihe 111.2*, Kohlhammer: Stuttgart, Berlin, Köln.

Dandekar, T. (1999) "Warum altern wir? Biologische Aspekte des Alterwerdens" Pp. 239-276: A. Niederfranke, G. Naegele, E. Frahm (ed) *Funkkolleg Altern, Band 1, Die vielen Gesichter des Alterns*, Opladen-Wiesbaden, Westdeutscher Verlag.

Deutsches Zentrum für Altersfragen (2001) *Expertisen zum dritten Altenbericht der Bundesregierung*, Opladen, Leske + Budrich Verlag.

Entzian, H., Giercke, K.I., Klie, T., Schmidt, R. (2000) *Soziale Gerontologie*.

Forschung und Praxisentwicklung im Pflegewesen und in der Altenarbeit, Frankfurt am Main, Mabuse Verlag.

Geuß, H. (1990) "Pflegebedürftigkeit im Alter" Pp. 53-65: in J.Howe et.al (ed), *Lehrbuch der psychosozialen und sozialen Alternswissenschaft, Band 2: Psychosoziale Probleme älterer Menschen*, Heidelberg, Asanger Verlag.

Hakse, H. (1988) "Soziale Kompetenz im Alter" Pp. 111-128: in J.Howe et.al (ed), *Lehrbuch der psychologischen und sozialen Alternswissenschaft, Band 1: Grundlagen*, Heidelberg, Asanger Verlag.

Hesse-Schiller, W. (1996). "Das Pflegeversicherungsgesetz, Pflegebedürftige – Pflegekassen – Pflegeeinrichtungen" Pp. 2 – 17: in G.Junkers, B. Moldenhauer, U. Reuter (ed), *Pflegeversicherung. Konsequenzen für die Reorganisation, Finanzierung und Qualitätssicherung*, Stuttgart, New York, Schattauer Verlag.

Hoerning, E. M. (1987) "Lebensereignisse: Übergänge im Lebenslauf" Pp. 231 – 259: in W. Voges (ed), *Methoden der Biographie- und Lebenslaufforschung*, Opladen, Leske+Budrich.

Howe, J. (1988) *Lehrbuch der psychologischen und sozialen Alternswissenschaft, Band 1: Grundlagen*. Howe, J. et.al (ed). Heidelberg: Asanger.

Howe, J. (1988) "Bedingungen erfolgreichen Alterns" Pp. 215-228: J. Howe et.al (ed), *Lehrbuch der psychologischen und sozialen Alternswissenschaft, Band 1: Grundlagen*, Heidelberg, Asanger Verlag.

- Howe, J. (1990) *Lehrbuch der psychosozialen und sozialen Alterswissenschaft, Band 2: Psychosoziale Probleme älterer Menschen*, Heidelberg, Asanger Verlag.
- Junkers, G., Moldenhauer, B., Reuter, U. (1996) *Pflegeversicherung. Konsequenzen für die Reorganisation, Finanzierung und Qualitätssicherung*, Stuttgart, New York, Schattauer Verlag.
- Klie, T., Schmidt, R. (2000) "Deutsche Pflegepolitik – zwischen Besitzständen und europäischen Impulsen – zugleich ein Beitrag zur Diskussion um die Novellierung von SGB XI und Heimgesetz" Pp. 32-58: in H. Entzian, K.I. Giercke, T. Klie, R. Schmidt (ed), *Soziale Gerontologie. Forschung und Praxisentwicklung im Pflegewesen und in der Altenarbeit*, Frankfurt am Main, Mabuse Verlag.
- Lehr, U. (2000) *Psychologie des Alterns, 9. Aufl.* Wiebelsheim, Quelle&Mayer.
- Lehr, U., Thomae, H. (1987) *Formen seelischen Alterns*. Stuttgart, Enke.
- Niederfranke, A., Naegele, G., Frahm, E. (1999) *Funkkolleg Altern, Band 1, Die vielen Gesichter des Alterns*, Opladen, Wiesbaden, Westdeutscher Verlag:
- Prahl, H.-W., Schroeter, K.R. (1996). *Soziologie des Alterns*, Paderborn, München, Wien, Zürich, Schöningh Verlag.
- Prising, M. (2003) "Alter heute – ein Mosaik mit Widersprüchen" Pp. 246-272: in by L.Rosenmayr, F. Böhmer (ed) *Hoffnung Alter*, Wien, WUV Univ. Verlag.
- Ritter, U.P., Hohmeier, J. (1999) *Alterspolitik*, München, Wien, Oldenbourg Verlag.
- Rosenmayr, L. (1998) "Alterspositionen im Kulturvergleich" In: P.Borscheid, H. Bausinger, L. Rosenmayr, et.al. (ed) *Die Gesellschaft braucht die Alten*, Opladen.
- Rosenmayr, L., Böhmer, F. (2003) *Hoffnung Alter*, Wien, WUV Univ. Verlag.
- T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (2005) Ankara.
- Tufan, İ. (2003) *Modernleşme Sürecinde Türkiye'de Yaşlanmak ve Yaşlılık*, İstanbul, Anahtar Yayınları.
- Tufan, İ. (2006) *Yaşlılıkta Bakıma Muhtaçlık ve Yeni Bir Bakım Kültürü. Sosyal Bakım Sigortası: Demografik Değişimlerin Yarattığı Bir Sorun ve Tartışmaya Açık Bir Konsept*, Antalya, GeroYay.
- Tufan, İ. (2007) *Birinci Türkiye Yaşlılık Raporu 2007*, Antalya, GeroYay.
- Tüpker, H. (1988) "Die Familie als Lebensraum alter Menschen" Pp. 191 – 214: in J. Howe et.al (ed) *Lehrbuch der psychologischen und sozialen Alterswissenschaft, Band 1: Grundlagen*, Heidelberg, Asanger.
- Viidik, A. (2003) "Biologisches Altern - Gesetzmäßigkeiten und Beeinflussbarkeit" Pp. 21- 44: in L.Rosenmayr, F. Böhmer (ed) *Hoffnung Alter*, Wien, WUV Univ. Verlag.
- Voges, W. (1987) *Methoden der Biographie- und Lebenslauforschung*, Opladen, Leske+Budrich.